

Lesgeven in het Noorse 'Dialectparadijs'

Universitair hoofddocent Stian Hårstad, Noorse Universiteit voor Wetenschap en Technologie (NTNU)

Noorwegen staat bekend om zijn bijzondere sociolinguïstische 'klimaat', waardoor het zich onderscheidt van de meeste andere Europese taalgemeenschappen. thKort gezegd is deze situatie het resultaat van sociaal-historische processen die teruggaan tot het begin van de 19e eeuw toen Noorwegen zich losmaakte van de langdurige politieke unie met Denemarken (in 1814). In de pasgeboren - of herboren - natie Noorwegen was de taalkwestie geruime tijd een essentieel onderdeel van het politieke discours: Wat moet als 'Noors' worden beschouwd? De geschreven taal van Noorwegen was al eeuwen Deens - met Kopenhagen als normcentrum - en de meeste culturele en politieke elites streefden er niet echt naar om dit te veranderen. Ze vermeden gewoon om het 'Deens' te noemen, in plaats daarvan werd het subtiel 'onze moedertaal' genoemd, 'de normale boekentaal', 'de gemeenschappelijke taal van dit land', enzovoort.

Er waren echter ook voorstanders van een radicalere verandering, vooral vanaf de jaren 1830: Noorwegen moest een echte Noorse taal krijgen en het Deens moest worden verdreven. In de jaren 1840 en 1850 ontwikkelde de autodidactische taalkundige Ivar Aasen (1813-1896) een geschreven norm gebaseerd op een brede selectie van gesproken varianten van het Noors, en in 1885 - na veel politiek debat - werd zijn 'Landsmaal' ('De taal van het land') een officiële geschreven norm naast het 'Riksmaal' ('De taal van de natie/het koninkrijk' [Nederlandse vertaling 'Rijkstaal'?]) dat de directe afstammeling (of eigenlijk voortzetting) van het Deens was. Vanaf dat moment bestonden er twee geschreven normen van het Noors naast elkaar als wettelijk gelijkwaardige, naast elkaar liggende geschreven representaties van het Noors, die alle Noren op school moeten leren. In 1929 veranderden de twee standaarden van naam in respectievelijk 'Nynorsk' ('Nieuw Noors') en 'Bokmål' ('Boekentaal'). Desondanks heeft 'Landsmaal'/'Nynorsk' vanaf het begin een minderheidsstatus gehad - zowel in termen van gebruikers, macht en prestige. Hoewel de norm van Ivar Aasen aanzienlijke steun kreeg als nationaal project, hadden de twee standaarden zeer verschillende connotaties: 'Landsmaal' werd over het algemeen geassocieerd met landelijke gebieden, de arbeidersklasse, West-Noorwegen en Denemarken-sceptici, terwijl 'Riksmaal' werd geassocieerd met stedelijke gebieden, de sociale elite, Oost-Noorwegen (d.w.z. de hoofdstedelijke regio) en de bevordering van de Dano-Noorse erfenis. Dit maakte de taalkwestie tot een gloeiend heet politiek onderwerp voor de komende decennia.

Rond diezelfde tijd, in 1878, besloot het Noorse parlement dat er geen bepaalde spreektaal mocht worden onderwezen op basisscholen en middelbare scholen. Het beroemde decreet uit 1878 gaat als volgt: "Het onderwijs op de openbare school moet - voor zover mogelijk - in het eigen dialect van de kinderen worden gegeven". Dit beleid is zonder twijfel van het grootste belang geweest voor de sociolinguïstische ontwikkeling in Noorwegen in het algemeen, en voor het behoud van intra-linguïstische variatie in het bijzonder. Het is echter het vermelden waard dat het beleid gebaseerd op de wet van 1878 bij verschillende gelegenheden werd tegengewerkt. Eind 1800 en begin 1900 trotseerden verschillende leraren en schoolhoofden deze regels ten gunste van een gesproken 'Riksmaal'-norm. En er waren zelfs gemeenten waar de onderwijscommissie de wet van 1878 actief boycotte, maar vervolgens greep de overheid in en versterkte zo het overkoepelende officiële taalbeleid. Een voorbeeld is de resolutie uit 1924, waarin het Noorse parlement het aanbieden van klaslokalen zonder gesproken norm opnieuw bevestigt: "Het parlement verzoekt het ministerie van Onderwijs en Kerkelijke Zaken ervoor te zorgen dat de bepalingen van de Nationale Schoolwet met betrekking tot het recht van leerlingen om hun eigen nationale volkstaal op school te gebruiken en, voor zover mogelijk, hun onderwijs in dit

dialect te ontvangen, getrouw en zonder beperkingen of inmenging door de schoolautoriteiten worden nageleefd."

Dit principe geldt vandaag de dag nog steeds. In de huidige *wet op het basis- en secundair onderwijs* (uit 1998) staat in §2-5: "In het mondelinge onderwijs bepalen de leerlingen en het onderwijzend personeel zelf welke spreekvariëteit wordt gebruikt. Niettemin moeten het personeel en de schoolleiding bij de keuze van woorden en uitdrukkingsvormen zoveel mogelijk rekening houden met de spraak van de leerlingen."

Dit decreet is essentieel voor het verdere gebruik van lokale variëteiten van het Noors - niet alleen op school, maar ook in alle andere sociale domeinen. De dialecten in Noorwegen verschillen aanzienlijk op alle taalkundige niveaus, maar ze zijn over het algemeen begrijpelijk voor alle sprekers van het Noors en kunnen daarom in alle contexten worden gebruikt, zowel formeel als informeel. Hoewel sommige mensen af en toe tot op zekere hoogte normaliseren, is diglossie zeldzaam, en met de toenemende inter- en intraregionale migratie betekent dit dat de communicatie tussen Noren heel vaak 'polylectaal' is, ook in het klaslokaal.

De gemiddelde Noorse klas bestaat dus uit een vrij complexe taalorde: Bij alle mondelinge oefeningen mogen de leerlingen hun lokale taalvariant gebruiken - behalve bij het voorlezen uit een tekst in 'Bokmål' of 'Nynorsk'. De leerkracht kan een ander dialect spreken, maar is vrij om dit te gebruiken zolang hij/zij "rekening houdt met de spraak van de leerlingen bij het kiezen van woorden en uitdrukkingswijzen" (zie de hierboven geciteerde wet). Ongetwijfeld corrigeren of becommentariëren sommige leerkrachten soms de bewoordingen van de leerlingen, ook al bestaat er geen mondelinge norm. De omvang van dergelijk mondeling prescriptivisme is hoogstwaarschijnlijk zeer individueel en is niet erg grondig bestudeerd.

In het begin van de jaren 1980 werden enkele pedagogische experimenten uitgevoerd waarbij het basisonderwijs in geletterdheid gebaseerd werd op het dialect van de leerlingen (cf. het werk van Tove Bull). Deze methode heeft waarschijnlijk nog steeds enkele voorstanders onder Noorse leerkrachten, maar in het algemeen worden er geen leerlingen geïnstrueerd om in hun lokale dialect te schrijven. Alle schriftelijke oefeningen zijn gericht op het leren van een van de twee geschreven standaarden, 'Bokmål' of 'Nynorsk'. Elke school heeft één hoofdstandaard, gebaseerd op lokale politieke beslissingen, hoewel ouders in principe vrij zijn om de andere schrijfstandaard voor hun kind te kiezen.

De "Bokmål"-norm wordt door 85-90 % van alle leerlingen als de belangrijkste norm gebruikt en wordt daarom over het algemeen beschouwd als "het neutrale Noors", ook al hebben de twee normen dezelfde wettelijke status als nationale normen. Structureel heeft "Bokmål" veel gemeen met de dialecten van de regio Oslo, en een grote meerderheid van de scholen in Oost-Noorwegen heeft "Bokmål" als hoofdnorm. Veel van deze leerlingen ervaren zowel morfologisch als syntactisch een verregaande overeenkomst tussen hun eigen spraak en de geschreven 'Bokmål'-norm. De 'Nynorsk' norm echter, die ze ook geacht worden tot op zekere hoogte te beheersen, wordt over het algemeen als enigszins 'vreemd' beschouwd omdat deze minder overeenkomt met hun eigen dialect. In plaats daarvan impliceert het een zekere "westersheid" (of zelfs "landelijkheid") - voornamelijk omdat het structureel meer gemeen heeft met dialecten in de westelijke delen van Noorwegen. In sommige van deze gebieden zullen de leerlingen merken dat hun spraak in hoge mate overeenkomt met 'Nynorsk', maar een kenmerk van deze geschreven norm, sinds de dagen van Ivar Aasen (zie hierboven), is dat het een soort "kleinste gemene veelvoud" is van een breed scala aan Noorse dialecten, en dat het niet nauwkeurig de variëteit van een bepaalde groep weerspiegelt (en ook niet zou moeten weerspiegelen). De meeste Noorse leerlingen zullen daarom ervaren dat er een zekere discrepantie is tussen de gesproken norm(en) en de geschreven norm(en) in de klas. Dit betekent ook

dat alle Noren al in een heel vroeg stadium worden blootgesteld aan een veelheid van (onderling verstaanbare) normen, waarvan over het algemeen wordt aangenomen dat ze het taalbewustzijn stimuleren.

In het algemeen kun je zeggen dat er sinds de jaren 1970 weinig discussie is geweest over de taal (of variëteit) van het onderwijs op Noorse scholen. Het ongemerkte gedrag is dat de leraar zijn of haar variëteit gebruikt en de leerlingen de hunne. De laatste decennia is er wel een debat gaande over welke Noorse taalvariëteit gebruikt moet worden in het onderwijs van Noors als L2. Sommigen hebben het gebruik van "gesproken Bokmål" aangemoedigd om het leerproces te vergemakkelijken, terwijl anderen beweerden dat het noodzakelijk zou zijn om grotere delen van de normatieve pluraliteit te omarmen, zelfs voor een student Noors als L2, en dat de lokale variëteit vanaf een vroeg stadium in de mondelinge training gebruikt zou moeten worden. De voorstanders van dit standpunt wijzen op het belang om opgenomen te worden in de lokale samenleving en in staat te zijn om mondelinge media te begrijpen, waar de veelheid aan dialecten sterk aanwezig is.